VIKIPEEDIA

Tarvas

See artikkel räägib väljasurnud imetajast; Tartus tegutsenud restorani kohta vaata Tarvas (restoran), Rakvere skulptuuri kohta vaata artiklit Tarvas (skulptuur), perekonnanime kohta vaata artiklit Tarvas (perekonnanimi), Läti küla kohta vaata artiklit Tarvase küla; mütoloogilise olendi kohta vaata Tarvas (mütoloogia)

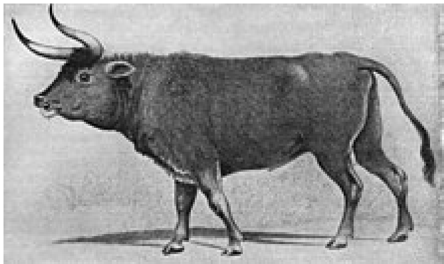
Tarvas ehk **ürgveis** (*Bos primigenius*) on veislaste sugukonda veise perekonda kuulunud väljasurnud imetaja, tänapäeva koduveise eelkäija. Viimane isend elas Poola alal ja suri aastal 1627.

Mõned süstemaatikud käsitlevad koduveist ürgveisest eraldi liigina (*Bos taurus*), teised aga ürgveise alamliigina (*Bos primigenius taurus*).

Eestis on kirjakeeles tarva all mõeldud enamasti ürgveist. Siiski on Paul Ariste seadnud sõna kasutuse üksnes ürgveist silmas pidades kahtluse alla. Kuna Eesti alal on metsikult elanud nii ürgveised kui ka euroopa piisonid, siis võidi nimetust "tarvas" kasutada ka piisoni kohta. [1]

Tarvas

Fossiilide leiud: Hilispliotseen–holotseen

Kaitsestaatus

Välja surnud (IUCN 3.1)

Taksonoomia

Riik	Loomad *Animalia*
Hõimkond	Keelikloomad *Chordata*
Klass	Imetajad *Mammalia*
Selts	Sõralised *Artiodactyla*
Sugukond	Veislased *Bovidae*
Alamsugukond	*Bovinae*
Perekond	Veis *Bos*
Liik	**Tarvas**

Binaarne nimetus

Sisukord

Levila

Oslo Ülikooli paleontoloogiamuuseumi andmeil arenesid tarvad välja 2 miljonit aastat tagasi, migreerudes algul Kesk-Aasiasse ja hiljem teistesse Aasia osadesse ning jõudes umbes 250 000 aastat tagasi Euroopasse.

Tarvas oli levinud peaaegu kogu Euroopas, Põhja-Aafrikas, Väike-Aasias ja Kaukaasias. Aafrikas hävis ta juba 2400 e.m.a, Mesopotaamias 600 e.m.a, Kesk- ja Lääne-Euroopas aastaks 1400.

Nad säilisid mõnda aega kauem Rzeczpospolitas, kus viimastel sajanditel elasid peaaegu pargiloomadena. [2]

Bos primigenius

Välimus

Tarvad olid koduveisega võrreldes suuremad ja kõrgemate jalgadega. Turjakõrgus oli umbes 175 cm. Samas oli tarvas koduveisest sihvakam ja kergem [2]. Ta oli lihaseline, sirge selja, võimsa kaela, kõrgele tõstetud pea ning pikkade teravate heledate sarvedega [2]. Sarved olid suunatud ette. Neil esines suguline dimorfism: pullid olid mattmustad kitsa valge vöödiga piki selga ja lehmad punakaspruuni kehaga [2]. "Loomade elu" nimetab tarvast erakordselt ilusaks loomaks [2].

Eluviis

Oma eksistentsi lõpul elasid tarvad soometsades. Tõenäoliselt tegid nad seda sunniviisiliselt, sest kuivadest metsadest oli inimene nad välja tõrjunud. Varem elasid nad metsastepis ja hõrendikes, ilmudes vahetevahel nii steppi kui metsa. Võimalik, et metsa siirdusid nad üksnes talveks, eelistades suvel niite. Nad tegutsesid nii salkades kui üksikuna, koondudes üksnes talveks karjadesse. [2]

Tarvas võitleb hundikarjaga. Heinrich Harderi joonistus

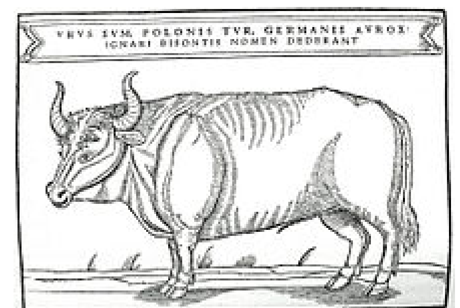
Tarvad sõid rohtu, puude ja põõsaste lehti ja võrseid, samuti tammetõrusid. [2]

Jooksuaeg oli septembris, vasikad sündisid kevadel. [2]

Tarvad olid agressiivsed ega peljanud inimest. Looduslikke vaenlasi neil polnud, sest hundid olid nende vastu jõuetud. Liikuvus, kergus ja tugevus muutis nad väga ohtlikuks. Nii vanema kui noorema kiviaja asulapaikadest pole leitud peaaegu üldse tarvaluid ning seda on seletatud tarvajahi keerulisuse ja ohtlikkusega. Vürst Vladimir Monomahh, keda tunti osava jahimehena ja kes jättis endast järele huvitavaid märkmeid, kirjutab nendes, et tarvas heitis teda koos hobusega kaks korda õhku. [2]

Kodustamine

Tarvas kodustati tõenäoliselt 8000 – 10 000 aastat tagasi. Kodustamispaiga kohta on andmed vastukäivad. Nähtavasti kodustati tarvas sõltumatult ja eri aegadel mitmel pool: Vahemere maades, Kesk-Euroopas ja Lõuna-Aasias. Tõenäoliselt kodustati neid algul kultuse-, hiljem veoloomadena. Alles mõnevõrra hiljem hakati lehmi piima saamiseks kasutama. [2]

1556. aasta joonistus tarvast

Tarvast põlvnevad kõik veisetõud. Tänapäevased veisetõud jagatakse piimatõugudeks, lihatõugudeks ja kombineeritud tõugudeks, ehkki leidub ka tõuge, keda ei kasvatata liha ega piima saamiseks, näiteks Ida-Aafrikas kasvatatakse vatussi veist eeskätt vere saamiseks. Indias on sealne küüruga seebutaoline veis püha loom, keda ei tohi tappa ja keda ka eriti ei lüpsta. [2]

Mõned veisetõud, näiteks Camarque'i veis ja hispaania võitlusveis on säilitanud tarva põhilised tunnused. Selgelt on tarva tundemärke näha teistegi primitiivsete veisetõugude, näiteks inglise pargiveise, šoti mägiveise, ungari stepiveise ja ukraina halli veise juures. [2]

Tarvas kultuuris

Hecki tõugu pull

Eestis asuva Rakvere endisaegne nimi Tarvanpää tuleb tarva nimest. Rakvere Vallimäele on püstitatud tarva skulptuur, mille autor on Tauno Kangro. Tarva nime kannab Rakvere korvpalliklubi BC Rakvere Tarvas ja jalgpalliklubi Rakvere JK Tarvas.

Tarva nimega on seotud Tarvastu Viljandimaal (linnus, vald, küla, jõgi, kirik), seda peegeldab ka valla vapp. Teada on Tarva küla Koonga vallas Pärnumaal. Tallinna Toompea muinasaegne nimi Härjapea võib olla kujund tarvahärja peast (sama mis Tarvanpää).

Tartu linna muinasaegse nime Tarbatu seostamine tarvaga on küsitav.
Poolt on tarva populaarsus tootemloomana (vt Tarvastu, Tarvanpää), vastu omastava v-b (mitte Tarva, vaid Tarba), samuti linna vanad nimed ladina (Darbete, Tharbata, Tharbete), läti (Tērbata) ja saksa (Dorpat) kirjaviisid, mis vihjavad millelegi muule (tarb-terb-dorp).

Lätis on tarvaga (*taurs*) seostatud Taurupe, Taurene ja Taurkalne nime.

Wiedemannil on tarwas libahundi nahk.

Pikemalt artiklis Tarvas (mütoloogia)

Taastamine

Pikemalt artiklis Hecki veis

1920. aasta paiku alustasid kaks zooloogi, vennad Heinz ja Lutz Heck paralleelselt Berliini ja Müncheni loomaaias tarva tagasiaretust. Nad lähtusid seisukohast, et tarva geenid on tema kodustatud järglaste seas olemas ja liigi taastamiseks tuleb need kokku koguda. Tagasiaretuseks kasutati Camarque'i, hispaania, korsika, ungari stepi- ja inglise pargiveiseid ning teisi primitiivseid tõuge. Aretustöö tulemusena õnnestus neil saada loomad, kes väliselt peaaegu ei erine tarvast, on üksnes pisut väiksemad. Pullid on tüüpilist musta värvi, iseloomulike sarvede ja heleda triibuga piki seljaharja, lehmad ja vasikad on aga kõrbjad. On märkimisväärne, et Heckidel õnnestus taastada silmatorkav värvuse suguline dimorfism, mida polnud ühelgi lähtetõul. Kuid sellegipoolest peetakse "taastatud" tarvast ehk Hecki veist ikkagi üksnes koduveisetõuks. [2]

Tänapäeval on Hecki veiseid üle 2000. Näiteks euroopa piisoneid on umbes 3000.

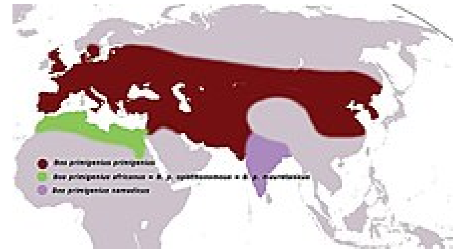
Viimasel ajal on Hecki veiste ja Euroopa piisonite kasvatajate vahel hakanud tekkima pinged. Hecki veiseid on peetud kõige sobivamaks kariloomaks, mida pidada vähese intensiivsusega kasutatavatel karjamaadel. Hecki veised saavad hakkama karmides oludes ega vaja peaaegu üldse inimese hoolitsust. Hecki veiste kasutamist on propageeritud ökosüsteemides väljasurnud megafauna rolli täitmiseks. Kuid sedasama osa soovivad piisonikasvatajad piisonitele. Välja on toodud mõte, et tarvad elasid (ja järelikult Hecki veised peaksid elama) soodes ja tihedates metsades, samas kui piisonid elasid avatud ja poolavatud maastikul. Küsimus on tänapäeval vastamata. On selge, et alates keskajast elasid nii piisonid kui tarvad metsades, sest avatud maastikul jälitas inimene neid rohkem, kuid kas mets ja soo on tarva loomulik elupaik või elas ta seal häda sunnil nagu piison, ei ole teada.

Viited

1. I. Kask, (1990). "Tarvastu, piisonid ja ürgveised". Eesti Loodus 11:734
2. "Loomade elu", 7. kd., lk. 404–406

Välislingid

Tarvas (https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Bos_primigenius?uselang=et) – pildid, videod ja helifailid Wikimedia Commonsis

Levila

Pärit leheküljelt "https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Tarvas&oldid=5610445"

Selle lehekülje viimane muutmine: 17:51, 19. aprill 2020.